

Wprowadzenie

Na przełomie XX i XXI wieku w stosunkach międzynarodowych system westfalski stopniowo przekształcał się w system postwestfalski. Kamieniem węgielnym pierwszego systemu było przestrzeganie zasad suwerenności, prawnej równości państw i niewtrącania się w wewnętrzne sprawy innego kraju. Drugi system cechują działania związane z rozmywaniem podstawowych zasad istniejącego ładu międzynarodowego, co przesądza o jego hybrydowości.

Hybrydowość ładu postwestfalskiego generuje inny typ konfliktów zbrojnych, nazywanych często nową wojną lub konfliktem niskiej intensywności. W tego typu konfliktach zaciera się różnica między klasyczną wojną, prowadzoną przez jedno państwo przeciwko drugiemu, a konfliktem wewnętrznym. Pomimo lokalnego znaczenia konflikt oddziałuje w skali regionalnej i globalnej, a poza jednostkami sił zbrojnych uczestniczą w nim organizacje paramilitarne, lokalni przywódcy i najemnicy¹. Mocarstwa wpływają nie tylko na kształtowanie nowej rzeczywistości ładu międzynarodowego, ale wykorzystują także jego hybrydowość do maksymalizacji korzyści w zakresie prowadzonej polityki krótkookresowej i długookresowej. Przykład tego typu działań stanowi polityka Federacji Rosyjskiej na obszarze poradzieckim. Wykorzystując konflikty niskiej intensywności, Rosja dąży do zachowania swoich wyłącznych wpływów na obszarze Wspólnoty Niepodległych Państw. W kręgu rosyjskich wojskowych powstała nawet doktryna Walerija Gierasimowa, dowódcy Sztabu Generalnego Sił Zbrojnych FR. W jednym ze swoich artykułów generał stwierdza, że w XXI wieku zacierają się różnice między wojną a stanem pokoju. Prowadzenie wojny według nowego schematu nie wymaga jej formalnego wypowiedzenia, a najważniejszego znaczenia nabierają niemilitarne środki działań wojennych. Na pierwszy plan wychodzą działania

¹ Szerzej por. M. Pietraś, *Hybrydowość późnowestfalskiego ładu międzynarodowego*, [w:] *Późnowestfalski ład międzynarodowy*, red. M. Pietraś, K. Marzęda, Lublin 2008.

polityczne, ekonomiczne i humanitarne oraz instrumentalne wykorzystanie ludności zamieszkującej teren konfliktu. Dopiero na drugim planie umieszczono środki militarne, w tym operacje jednostek specjalnych oraz operacje o charakterze wojny informacyjnej. Na późniejszych etapach konfliktu generał przewidywał wykorzystanie misji pokojowej bądź humanitarnej w celu przypieczętowania zwycięstwa². Działania Rosji w Ukrainie w ostatnich kilku latach pokazują, że doktryna W. Gierasimowa szybko znalazła swoje praktyczne zastosowanie.

Aneksja Półwyspu Krymskiego przez Federację Rosyjską oraz zbrojna agresja Kremla na wschodzie Ukrainy po raz kolejny w najnowszej historii zaktualizowały kwestie wypracowania przez wspólnotę międzynarodową skutecznych mechanizmów przeciwdziałania praktykom pogwałcenia norm prawa międzynarodowego. Zachód nie znalazł antidotum na odradzającą się politykę imperialną Rosji, która pragnie rewanzu za rozpad Związku Radzieckiego i odbudowania swojej strefy wpływów w Europie Wschodniej. Przede wszystkim Rosja chce reintegrować terytoryjny państw obszaru poradzieckiego w celu realizacji projektu Unii Euroazjatyckiej. Biorąc pod uwagę względy kulturowe, geopolityczne i geoeconomiczne, Ukraina w rosyjskich planach reintegracyjnych zajmowała istotne miejsce. Balansowanie Kijowa między Wschodem a Zachodem nie było mile widziane w Moskwie. Rosja stanowczo sprzeciwiała się nie tylko integracji Ukrainy ze strukturami NATO i UE, ale także pogłębionej współpracy Kijowa ze strukturami zachodnimi. Z tego względu w 2013 roku podjęła zmasowaną ofensywę dyplomatyczną, handlową i informacyjną przeciwko Ukrainie celem zablokowania umowy stowarzyszeniowej tego państwa z UE. Do grudnia 2013 roku dla władz rosyjskich wszystko układało się pomyślnie: Ukraina i Gruzja nie otrzymały zaproszenia do uczestnictwa w planie na rzecz członkostwa w NATO; Zachód *de facto* pogodził się z rosyjską aneksją Abchazji i Osetii Południowej oraz z traktowaniem WNP jako strefy wyłącznych wpływów Rosji; Ukraina zrezygnowała na szczycie w Wilnie z podpisania paraflowanej już umowy stowarzyszeniowej. Plany Federacji Rosyjskiej pokrzyżował kijowski Euromajdan, który nie był jedynie sprzeciwem wobec skorumpowanego reżimu Wiktora Janukowycza, ale również dążeniem Ukraińców do bycia pełnoprawną częścią europejskiej wspólnoty narodów. Rosja zareagowała w myśl doktryny W. Gierasimowa, przechodząc do militarnej fazy operacji przeciwko państwu ukraińskiemu.

Dlaczego Rosja sięgnęła po użycie siły, łamiąc prawo międzynarodowe, i jaki cel zamierza osiągnąć Władimir Putin, prowadząc wojnę przeciwko Ukrainie? Do

² Ł. Skoneczny, *Wojna hybrydowa – wyzwanie przyszłości? Wybrane zagadnienia*, „Przegląd Bezpieczeństwa Wewnętrznego” (wydanie specjalne), www.abw.gov.pl/download/1/1925/skoneczny.pdf, 20.06.2017.

głównych zadań agresywnej polityki FR w Ukrainie należy przywrócenie rosyjskiego wpływu; utrwalenie w świadomości mieszkańców Rosji mitu o W. Putinie jako mężu opatrznościowym, prowadzącym politykę „zbierania ziem ruskich”; rywalizacja z Zachodem o strefy wpływów, w której Rosja dąży do utrwalenia i pogłębiania podziałów w ramach wspólnoty europejskiej i euroatlantyckiej. W celu realizacji powyższych zadań Kreml rozpoczął przeciwko Ukrainie wojnę hybrydową.

Rosja rozgrywa przeciwko Ukrainie wojnę hybrydową na poziomach lokalnym, regionalnym i globalnym. Na Donbasie jest ona prowadzona w postaci działań militarnych i wojny informacyjnej, natomiast społeczność międzynarodowa *de iure* nie uznaje Rosji za stronę konfliktu, chociaż mówi o destabilizowaniu przez nią Ukrainy i czynnym wspieraniu separatystów. Ukraina powstrzymała co prawda wciągnięcie do bezpośredniej strefy konfliktu znacznej części swoich południowo-wschodnich regionów, natomiast póki co nie jest w stanie militarnie i informacyjnie rywalizować z Rosją. Podwójna rola Rosji w konflikcie po części wynika z zaniedbania władz ukraińskich, które nie wprowadziły w państwie stanu wojennego, co w rzeczywistości oznacza, że Ukraina nie prowadzi wojny z Rosją. Powyższe działania miały swoje uzasadnienia w 2014 roku, kiedy odbywały się wybory prezydenckie i parlamentarne, natomiast niewykorzystanie na początku 2015 roku zerwania przez Rosję i separatystów mińskich porozumień jest poważnym błędem politycznym i dyplomatycznym. Pozwala to Rosji na unikanie odpowiedzialności za swoją agresywną politykę wobec Ukrainy w przypadku okupacji Krymu oraz wojny na Donbasie, prowadzonej przy pomocy miejscowych separatystów oraz rosyjskich najemników i żołnierzy bez znaków rozpoznawczych.

Zadaniem zespołu badawczego było ukazanie nie tylko uwarunkowań konfliktu, jego przebiegu, dynamiki i perspektywy pokonfliktowej, ale przedstawienia także jego faktycznych uczestników. Przystępując do pracy nad kolektywną monografią, autorzy byli świadomi złożoności problemu relacji rosyjsko-ukraińskich oraz stosunków na linii Rosja-Zachód. Współczesna wojna hybrydowa Rosji przeciwko Ukrainie jest swoistym powtórzeniem wydarzeń zapoczątkowanych polityką bolszewików wobec Ukraińskiej Republiki Ludowej w latach 1917–1921. Podobnie jak prawie sto lat temu, obecne władze rosyjskie podejmują na Ukrainie zbliżone działania militarne i polityczne celem powołania alternatywnych wobec Kijowa ośrodków władzy. Powyższa polityka Rosji na początku XX i XXI wieku prowadzi do przywrócenia w tej czy innej postaci imperium rosyjskiego oraz odzyskania statusu światowego mocarstwa. Badania nad rosyjską agresją przeciwko Ukrainie są niezwykle aktualne, gdyż, w naszej ocenie, pomogą lepiej zrozumieć intencje i mechanizmy postępowania Rosji w kontekście prowadzenia przez nią wojny nowego typu w celu reintegracji obszaru poradzieckiego.

Wydarzenia na Ukrainie w latach 2013–2014 związane z rewolucją godności oraz polityka Rosji w zakresie prowadzenia wojny hybrydowej skłoniły grupę badaczy z Uniwersytetu Marii Curie-Skłodowskiej i Kijowskiego Narodowego Uniwersytetu im. Tarasa Szewczenki do przedstawienia studium przypadku „wojny hybrydowej Rosji przeciwko Ukrainie w latach 2014–2016”. Analiza badanego przypadku (*case study*) pozwoli na pokazanie złożoności i wielowymiarowości rosyjsko-ukraińskiego konfliktu oraz sformułowanie wniosków co do jego przyczyn, przebiegu oraz oczekiwanych rezultatów z uwzględnieniem różnego rodzaju uwarunkowań. Wyznaczenie ram czasowych, szczególnie górnej granicy, jest umowne ze względu na trwanie konfliktu.

Konwencja kolektywnej monografii została podporządkowana realizacji powyższych celów oraz uwzględnia układ problemowy. W pierwszym rozdziale publikacji, autorstwa profesora Marka Pietrasia, przedstawiono kwestie wojny hybrydowej Rosji na wschodzie Ukrainy w kontekście współczesnych stosunków międzynarodowych oraz zaprezentowano nową jakość konfliktów zbrojnych i istotę wojny hybrydowej. Kolejny rozdział, pióra profesorów Mykoły Doroszki (podrozdziały 2.1. i 2.2.) i Wołodymyra Hołowczenki (2.3.), dotyczy historycznych i politycznych uwarunkowań wojny rosyjsko-ukraińskiej, do których należą m.in. kwestie Krymu, projekty reintegracyjne na obszarze poradzieckim oraz stosunki energetyczne. Rozwinięciem wątku uwarunkowań wewnętrznych jest rozdział trzeci, napisany przez profesora Walentego Baluka (3.1. i 3.2.) i doktor Nadię Gergało-Dąbek (3.3.), przedstawiający uwarunkowania systemowe i polityczne oraz społeczne i kulturowe. W czwartym rozdziale autorzy, profesor Hryhorij Perepełycja (4.1.) i docent Ołena Szewczenko (4.2.), zaprezentowali odpowiednio wymiary militarny i informacyjny rosyjskiej wojny hybrydowej wobec Ukrainy. Konflikt rosyjsko-ukraiński ma istotne znaczenie dla bezpieczeństwa w skali regionalnej i globalnej, dlatego nie mogło zabraknąć międzynarodowego wymiaru, który czytelnik znajdzie w rozdziale piątym autorstwa profesorów Walerija Kopijki i Wołodymyra Hołowczenki (5.2.) oraz doktorów Jakuba Olchowskiego (5.1.) i Eleonory Kirwiel (5.3.). Problematyka tej części monografii dotyczy kontekstu rywalizacji Rosji z Zachodem oraz reakcji wspólnoty międzynarodowej na kryzys w stosunkach rosyjsko-ukraińskich. W ostatnim, szóstym rozdziale zbiorowej monografii zaprezentowano konsekwencje rosyjskiej agresji. Na początku profesor Ołeksandr Zadorożnij (6.1.) przedstawił prawno-międzynarodowe aspekty aneksji Krymu, następnie profesor Ołeksandr Sznyrkow i docent Ołeksij Czuhajew (6.2.) ustosunkowali się do gospodarczych konsekwencji, na koniec zaś profesor Walenty Baluk (6.3.) nakreślił perspektywy pokojowego uregulowania konfliktu rosyjsko-ukraińskiego.

Oddawana do rąk czytelników zbiorowa monografia naukowa jest jedną z nielicznych w polskiej literaturze przedmiotu prób kompleksowego ujęcia problemu wojny hybrydowej Rosji przeciwko Ukrainie. Poszczególne rozdziały pracy zostały oparte na bogatej bibliografii (patrz wykaz źródeł i literatury) w językach ukraińskim, rosyjskim, polskim i angielskim. W pracy wykorzystano akty prawa narodowego i międzynarodowego, dokumenty i materiały, monografie i artykuły naukowe oraz źródła internetowe. Do zaprezentowania wykazu źródeł i literatury zastosowano podział na pozycje opracowane w językach alfabetu łacińskiego i cyrylicy. Przekazując książkę odbiorcom, autorzy mają nadzieję, że podjęta próba naukowej analizy konfliktu rosyjsko-ukraińskiego spotka się z zainteresowaniem środowiska akademickiego, ekspertów oraz decydentów zainteresowanych problematyką bezpieczeństwa.